

СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (НА ЗРАЗКАХ РОБОТИ В ДНЗ)

Барило О. А.

У статті акцентується увага на необхідності розгляду сучасної педагогічної діяльності в контексті ідей теорії вільного виховання шляхом нового осмислення поняття "свобода", аналізується сучасний стан реалізації основоположних ідей теорії вільного виховання у сфері дошкільної освіти із зазначенням подальших перспектив.

Ключові слова: педагогічна діяльність, сучасна педагогічна діяльність, теорія вільного виховання, дитина дошкільного віку.

В статье акцентируется внимание на необходимости рассмотрения современной педагогической деятельности в контексте идей теории свободного воспитания путем переосмысления понятия "свобода"; анализируется современное состояние реализации основоположных идей теории свободного воспитания в сфере дошкольного образования с определением дальнейших перспектив.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, современная педагогическая деятельность, теория свободного воспитания, ребёнок дошкольного возраста.

The author of the article draws attention to the necessity of considering modern pedagogical activity in the context of free education theory through new interpretation of the concept "freedom". Modern state of realization of the basic ideas of free education theory in preschool education is analyzed and future prospects are outlined.

Key words: pedagogical activity, modern pedagogical activity, free education theory, preschool-age child.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів сучасної України робота працівника освітньої галузі організовується у тісному взаємозв'язку з навколишнім середовищем: постійно змінюваною нормативно-правовою базою діяльності освітніх установ, несистематизованими умовами матеріального забезпечення, великою кількістю інноваційних розробок педагогічних технологій, методів навчання і виховання та ін. Поряд з цим сьогодні наявний широкий простір для здійснення вибору педагогом необхідного з педагогічного інструментарію. Цьому в наші дні сприяє існуючий демократичний лад у державі. Зрозуміло, що в умовах справжньої демократії найвищою цінністю в суспільстві визнається людина і її права (незалежно від національної чи релігійної належності). В Україні XXI ст. кожна людина має можливість для захисту власних прав, для реалізації вільного вибору життєвої позиції. Вибір активної життєвої позиції особистістю відкриває можливість для самостійного пошуку шляхів забезпечення її прагнення до саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації. Людина, її права і свободи є ключовими поняттями в гуманістичній філософії, психології і педагогіці. Принципи свободи і життєствердження особистості є центральними в теорії вільного виховання, котра на ґрунтовному досвіді педагогів Західної і Східної Європи та Америки впевнено формувалась як напрямок у сфері освіти в період з другої половини XIX – першої третини XX ст.

Поступовий розвиток української освіти у XXI ст. здійснюється з урахуванням вимог щодо розвитку країн-учасниць Болонського процесу. У практиці переважної більшості українських освітніх закладів у наш час широко застосовуються результати попередніх досліджень світової історико-педагогічної скарбниці країн Заходу і Сходу. У зв'язку з цим важливою проблемою (в наш час) є переосмислення деяких складових роботи у сфері освіти, котрі постійно впливають на результати педагогічної діяльності.

Ураховуючи об'єктивні умови сучасних реалій української освіти, здійснити потрібне переосмислення можливо лише з урахуванням теоретичних і практичних здобутків прихильників згаданої вище теорії.

Оскільки в педагогічній теорії і практиці України вже існує певний багаж напрацювань у напрямку вивчення окремих складових теорії вільного виховання (далі – ТВВ) в педагогічному досвіді минулого і сучасності (В. Андрущенко, О. Барило, В. Василенко,

Л. Вовк, Г. Головка, С. Гончаренко, І. Зайченко, Ж. Ільченко, В. Коваленко, Є. Коваленко, С. Максименко, С. Муравська, Л. Ніколенко, А. Растригіна, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, В. Юрченко, М. Ярмаченко та інші), то метою даної публікації стало здійснити спробу реалізації нового погляду на сутність сучасної педагогічної діяльності суб'єктів освіти у контексті теорії вільного виховання (як важливого і актуального історико-педагогічного явища) із загостренням уваги на роботі в дошкільній галузі. За забезпечення новизни у досягненні поставленої мети можливе шляхом застосування синергетичного підходу до історико-педагогічних досліджень, у контексті якого стає можливим пояснення наукових ідей і понять не лише педагогічними фактами, а й різноманітними нелінійними зв'язками між теоріями.

Отже, враховуючи об'єктивні умови реалії сьогодення, зазначимо, що поняття "педагогіка" (як ключова категорія освіти ХХІ ст.) перебуває у тісному взаємозв'язку з поняттям "сфера освіти" (як загальноприйнята універсальна категорія), що і буде підґрунтям даної наукової розвідки. Реалізація досягнення визначеної вище мети можлива шляхом вирішення наступних завдань: а) розглянути поняття "педагогіка" з урахуванням освітніх реалій сучасності; б) подати нове означення словосполучень "педагогічна діяльність" і "сучасна педагогічна діяльність" як самостійних науково-педагогічних категорій; в) переосмислити сутність поняття "свобода" (як ключової педагогічної категорії ТВВ на межі ХІХ–ХХ та на поч. ХХІ ст.) в освітній сфері з позицій сьогодення; г) проаналізувати окремі теоретичні розробки, базові у роботі сучасних ДНЗ в контексті ТВВ.

Перш за все, звернемо увагу на сутність провідної освітньої категорії "педагогіка" з урахуванням досягнень у сфері розвитку освіти ХХІ ст.

Так, розмаїття існуючих поглядів на сутність даної категорії вказує сьогодні на специфіку історичного часу, в який відбувалось здійснення експериментальних досліджень освітньої практики та обґрунтовування отриманими результатами теоретичних вчень. Першопочатково антична природа етимологічного походження дефініції "педагогіка" (від грецького παιδεις – діти і αγω – веду) несе інформацію про дітоводіння, але в зв'язку з поступовим розвитком культури зарубіжні і вітчизняні освітяни по-різному розуміли і трактували її суть. Так, у ХVІ ст. сенс педагогіки М. Монтеня вбачав у науковому спрямуванні, в ХІХ ст. К. Ушинський розглядав його як мистецтво, наприкінці ХХ ст. М. Підласистий трактував його як систему діяльності, а на межі ХХ–ХХІ ст. А. Алексюк зазначив на його сприйнятті через ототожнення з поняттям "антропологіка" (від грецького "антропос" – людина, тобто людиноведення) [11].

Враховуючи те, що протягом останніх 20 років в українській освіті активно відбувається перехід з суб'єкт-об'єктних характеристик педагогічного процесу до суб'єкт-суб'єктних, під час визначення сутності поняття "педагогіка" важливо сьогодні також виходити з позицій прихильників ідей ТВВ, які зазначали на важливості самореалізації суб'єктів педагогічного процесу у різноманітних видах діяльності. Оскільки самореалізація у контексті синергетичного підходу розглядається як спонтанний процес виникнення у відкритих системах, що перебувають у нестабільному стані, нових, складніших за існуючі структур (багатоваріантних, спрямованих як на внутрішні зміни, так і на навколишнє середовище) (М. Богуславський, 1999), то сенс науково-педагогічної категорії "педагогіка" варто розглядати в напрямку універсальної освітньо-наукової сфери:

"Педагогіка" – це універсальна освітньо-наукова сфера, в межах якої активно діють самоорганізуючі системи, взаємопов'язані між собою спільною метою досягти успішних результатів педагогічного процесу.

Специфіка діяльності суб'єктів освіти зумовлена синергетичним принципом реалізації активної взаємодії представників теоретичних і прикладних наук, котра забезпечується особливими умовами організації різноманітних форм педагогічного процесу. Підвищенню якості й ефективності майбутніх результатів педагогічної діяльності робітників освітньої сфери в різних установах сприяє сьогодні використання знань основ педагогічної ергономіки (Є. Зімниця, Н. Карапузова, В. Помогайбо, 2012), які розробляються сучасними дослідниками проблем гармонізації суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічної взаємодії [9].

Принцип універсальності взаємодії всіх учасників освітнього процесу з метою найповнішої самореалізації (кожного суб'єкта педагогічної взаємодії) обумовлений на поч. ХХІ ст. високим рівнем загального розвитку суспільства і його науковими до-

сягненнями (в теоретичному та практичному спрямуваннях). Такими надбаннями наукової думки є молоді (котрі сформувались переважно у ХХ ст.) педагогічні науки, спрямовані на вивчення та оптимізацію умов ефективного (і безпечного) розвитку та взаємодії учасників освітнього процесу – педагогічна психологія і згадувана вище педагогічна ергономіка, котра зараз перебуває на креативному етапі розвитку. У свою чергу, універсалізм педагогіки в ХХІ ст. забезпечений знаннями педагогічної психології та інших її напрямків, споріднених зі сферою освіти (психологія особистості, психологія дорослої людини, психологія релігії, етнопсихологія, соціальна психологія та ін.).

Отже, педагогіка (як універсальна освітньо-наукова сфера поч. ХХІ ст.) є об'єднувальною, взаємодоповнювальною системою організації суб'єктів педагогічного процесу. До її загального змісту сьогодні включені результати теоретичних і практичних напрацювань минулого, спрямовані на забезпечення будь-якої людини (незалежно від її належності до певного соціального прошарку або вікової категорії) освітою різного рівня, а також на корегування і вдосконалення її результатів. У наш час про це свідчить факт співіснування в педагогічній теорії і практиці таких взаємодоповнювальних складових науково-педагогічної освітньої сфери, як вікові педагогіки (переддошкільна, дошкільна, шкільна), педагогіка вищої школи, андрагогіка, етнопедагогіка, народна педагогіка, духовна педагогіка, соціальна і пенітенціарна педагогіка, спеціальні педагогіки, професійні педагогіки, віктимологія, агогіка, героогогіка, військова педагогіка, порівняльна педагогіка. Отже, сучасний стан розробленості педагогічної теорії і практики дає підстави говорити про те, що взаємодія суб'єктів освітнього процесу здійснюється (на поч. ХХІ ст.) за *принципом синергетичної ергономіки*.

У зв'язку з цим переглянемо і сенс словосполучення *"педагогічна діяльність"* (далі – ПД). Оскільки лише в деяких педагогічних словниках подано тільки поняття "педагогічної дії" як елемента ПД (С. Гончаренко) [5] та окремо поняття "діяльність" (В. Максименко) [14], розглянемо суть ПД як самостійної науково-педагогічної категорії з позиції універсалізму (згідно з законами синергетичної ергономіки в сфері освіти ХХІ ст.). Відомо, що будь-яка наука оперує власним категорійним апаратом, який включає різноманітні поняття на означення найсуттєвіших якостей того чи іншого явища дійсності, тому визначимо сутність ПД наступним чином: *"Педагогічна діяльність" – це свідомі активні дії працівників сфери освіти, спрямовані на ефективне використання навчально-виховних методів, прийомів, засобів, організаційних форм і освітніх технологій шляхом взаємообміну необхідною інформацією учасниками педагогічного процесу.*

Враховуючи високий рівень сучасних наукових досягнень у напрямку теоретичних (гуманітарних) і практичних (природничих) наук, подамо також визначення і такої універсальної педагогічної категорії, як "сучасна педагогічна діяльність" (далі – СПД), оскільки в довідковій педагогічній літературі така категорія відсутня, а об'єктивні освітні реалії сьогодення відрізняються від умов роботи в минулому ХХ ст. Отже, *СПД – це усвідомлені активні дії, спрямовані на досягнення якісного результату у процесі виконання актуальних освітніх завдань шляхом творчого використання вільно обраних традиційних та інноваційних методів, засобів і технологій освіти у ході суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу.*

Оскільки СПД базується сьогодні на особистісно орієнтованому підході і суб'єкт-суб'єктних стосунках, на чому ґрунтується освітній процес у згадуваній вище теорії вільного виховання (далі – ТВВ), розглянемо сутність її центрального поняття *"свобода"* у контексті даної наукової розвідки. Так, у друкованих джерелах, зокрема у найвідоміших тлумачних словниках української мови, до слова "свобода" наведено 8 значень [7; 16]. Оскільки поняття "свобода" в українській і в російській мовах суголосні, звернемось до додаткових джерел. Так, в американському енциклопедичному словнику Функа і Венгелла [18] в англійській мові подано 13 значень слова "свобода". Безсумнівно, що ця обставина впливає на осмислення українськими дослідниками педагогічних реалій європейських країн, а також обумовлює можливі ускладнення під час вживання поняття "свобода" як універсальної педагогічної категорії. Це пояснюється багатогранністю поглядів щодо розуміння поняття свободи, які склались історично.

Сьогодні у контексті ідей вільного виховання вагоме значення має факт присутності мети, зверненої до майбутнього, підґрунтям якої є передбачення наслідків подій, які відбуваються зараз, а також опора на знання об'єктивних тенденцій роз-

витуку. В умовах справжньої свободи *мета* виступає як узагальнення минулого і заснований на цьому ідеальний образ майбутніх подій. Такий образ, відповідний інтересам *суб'єкта СПД* в освітній сфері, виступає стимулом активізації дій. У реаліях сьогодення знаходження необхідних і разом з тим бажаних цілей майбутньої життєдіяльності людини, а також визначення реальних можливостей їх досягнення та вибір способів діяльності для реалізації мети і, нарешті, сама ця діяльність і забезпечують умови свободи в освіті.

У зв'язку з цим класичне розуміння поняття "свобода" як універсальної (для різних наукових галузей і освітньої в тому числі) категорії відображає суперечливий рух соціального життя, фіксує його специфіку, обумовлює сам факт існування людей, обдарованих свідомістю, які беруть діяльну участь у своїй історії. Будь-який минулий історичний (історико-педагогічний) досвід завжди перебуває в тісному взаємозв'язку з сучасністю.

Тому в межах освітньої сфери початку ХХІ ст. сутність поняття "свобода" (у значенні науково-педагогічної категорії) має розглядатись у контексті самостійності особистості у процесі самореалізації освітянина в СПД. Близьким до сучасного є розуміння "природи" свободи американського педагога кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Дж. Дьюї зазначав: "Єдиною свободою, важливістю якої не зменшується, є свобода розуму, тобто свобода спостережень і суджень, що здійснюються з корисною метою" [6, с. 57]. До цього можна додати свободу вибору і творчого використання існуючих (в наші дні) методів, засобів, технологій освіти у процесі СПД.

У контексті ТВВ у сфері сучасної професійної ПД (як і в будь-які історичні часи) вагомим постає методичне забезпечення реалізації освітніх завдань. Універсальним засобом у сфері освіти впродовж багатьох віків було і залишається слово. На це вказують сучасні друковані зібрання педагогічної мудрості віків. Так, наприклад ще В. Короленко зазначав: "Слово – це не іграшкова куля, що летить за вітром. Це знаряддя праці: воно має підіймати за собою конкретну вагу. І тільки за тим, скільки воно захоплює і підіймає за собою чужого настрою, ми оцінюємо його значення й силу" [13, с. 326]. Поряд з цим він наголошував на тому, що слово, мистецтво і література допомагають людству в його русі від минулого до майбутнього.

У зв'язку з цим розглянемо розуміння поняття свободи в реаліях українського дошкільця початку ХХ ст. Так, наприклад у середовищі сучасної педагогічної громадськості широковідоме ім'я С. Русової – засновниці дошкільньої галузі вільної України поч. ХХ ст. Вона глибоко вивчала світовий педагогічний досвід, переосмислювала його в тогочасних реаліях української освіти з метою вдосконалення якості майбутньої ПД освітян України.

С. Русова, вступаючи в діалог з відомим французьким просвітителем Ж.-Ж. Руссо, висвітлює й аналізує принципи вільного виховання у своїй ненадрукованій роботі "Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури", в якій проглядається неоднозначне ставлення української просвітительки щодо його думок про природу виховного процесу, який мусить "лише повернути природу на добрі вчинки". "Такий погляд Руссо, – наголошує С. Русова, – трохи занадто ідеалістичний. Може чиста природа дитини і не має в собі зла і може вільно себе виявляти, але тепер ми знаємо шкідливий вплив спадщини, оточення і не можемо ідеалізувати дитину. Крім того, ми знаємо, що в душі дитини мають велику силу егоїстичні імпульси, які від вільного виховання легко можуть перейти в жорстокість, властолюбність і поспувати душу дитини. На поч. ХХ ст. було організовано кілька шкіл і дитячих садків на принципі вільного виховання, з повною відсутністю обов'язковості, і вони не дали добрих наслідків; але сама ідея вільного виховання є велика вимога, вона зробила нову епоху в педагогіці" [15, с. 59]. Дане розкриття тогочасних педагогічних експериментів наголошує на урахуванні сучасних знань психолого-педагогічних особливостей виховної роботи з дітьми-дошкільниками і вказує на необхідності тісної співпраці вихователів ДНЗ з професійними психологами у процесі СПД.

Враховуючи глибоку обізнаність С. Русової в особливостях зарубіжного і українського досвіду застосування ідей ТВВ у роботі з дітьми дошкільного віку на межі ХІХ–ХХ ст. (про що зазначено у попередньому дослідженні) [4], взаємозв'язок принципів та ідей ТВВ з основоположними ідеями її педагогічної концепції можна зобразити у вигляді таблиці.

Ідеї ТВВ	Принципи ТВВ	Основоположні ідеї та принципи педагогічної концепції С. Русової	Роботи С. Русової, в яких простежується її прихильне ставлення до ідей та принципів вільного виховання
Ідея природовідповідності навчання і виховання	Принцип природовідповідності Принцип свободи	Принцип природовідповідності Принцип свободи	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури, Дошкільне виховання, Ідейні підвалини школи, Нова школа соціального виховання, Нові методи дошкільного виховання, Дидактика та ін.
Ідея педоцентричної освіти	Принцип педоцентризму	Принцип природовідповідності	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури та ін.
Ідея побудови педагогічного процесу на психологічній основі	Принцип індивідуалізації навчання Принцип життєствердження Принцип свободи Принцип співробітництва Принцип досвідного навчання	Принцип індивідуалізації навчання Принцип життєствердження Принцип свободи Принцип співробітництва Принцип досвідного навчання	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури, Нові методи дошкільного виховання, Теорія і практика дошкільного виховання, Національна школа у різних народів та ін.
Ідея свободи у навчанні і вихованні	Принцип активності дитини Принцип співробітництва Принцип гуманізму	Принцип активності дитини Принцип співробітництва Принцип гуманізму	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури, Нова школа, Про колективне та групове читання, Дошкільне виховання, Нова школа соціального виховання та ін.
Ідея вільного саморозвитку особистості	Принцип активності дитини Принцип співробітництва Принцип гуманізму Принцип досвідного навчання	Принцип активності дитини, Принцип співробітництва Принцип гуманізму Принцип досвідного навчання	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури, Теорія і практика дошкільного виховання, Дидактика та ін.
Ідея культуровідповідності	Принцип гуманізму Принцип досвідного навчання	Принцип гуманізму Принцип досвідного навчання	Історія педагогіки у зв'язку з розвитком культури та ін.

Слід наголосити, що, впроваджуючи у дошкільну українську практику минулого ідеї ТВВ, С.Русова була одним із небагатьох зразків українських науковців-практиків, які реально оцінювали надмірне захоплення будь-якими реформаторськими ідеями в освіті. Вона застерігала українську педагогічну спільноту від ідеалізації зарубіжних методик, вдавання в крайнощі у їх практичному використанні в роботі з дітьми дошкільного віку.

Отже, опираючись на історичний досвід згаданих вище прихильників ідей ТВВ, наголосимо, що ключовими принципами ТВВ є принцип свободи, принцип активності дитини, принцип природовідповідності освіти, принцип досвідного навчання, принцип гуманізму (як домінуючий принцип ідеї культуровідповідності у ТВВ) та принцип життєствердження, котрі суголосні з багатьма ідеями і принципами у змісті освітнього законодавства України останніх років, а також з висловленими думками у навчально-методичній літературі освітньої галузі.

Реалізація визначених принципів передбачена в СПД фахівцями української дошкільної галузі у XXI ст. Так, наприклад О. Л. Кононко, обґрунтовуючи головну мету ПД (в роботі з дітьми дошкільного віку в сучасних ДНЗ), вона подає новий термін "життєва компетентність" (який суттєво наголошує на актуалізації згаданого вище принципу ТВВ – принципу життєствердження). Автор говорить про неї як нову

освітню стратегію, котра змінить загальну мету навчально-виховного процесу у СПД. Вона спрямовує зусилля сучасних педагогів на створення сприятливих умов для того, щоб дитина (перебуваючи в освітньому середовищі) оволоділа *"наукою і мистецтвом життя"* [10], що є дуже важливим у наш час.

Цілком зрозуміло, що ефективність і майбутні якісні показники СПД працівників освіти в Україні обумовлені індивідуальним вибором методів, прийомів, засобів і технологій роботи, а також самовдосконаленням своїх професійних характеристик шляхом самостійного пошуку і використання необхідної літератури та електронних джерел, зміст яких був би зрозумілим для освітянина.

Передусім в роботі з дітьми дошкільного віку вихователь сучасного освітнього ДНЗ завжди опирається на чинне законодавство України, адаптоване до вимог, висунутих країнами-учасницями Болонського процесу наприкінці ХХ ст. Інноваційні підходи в освіті сьогодні відображаються у змісті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012) і Базовому компоненті дошкільної освіти (2012).

Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти [2] завдання для реалізації СПД згруповані в 7 освітніх ліній. Варто зауважити, що у сутності змісту багатьох з них простежується суголосність з реалізацією згаданих вище ідей і принципів ТВВ. Наприклад, у здійсненні СПД за освітньою лінією "Особистість дитини" передбачено формування позитивного самосприйняття дитини, її активної життєдіяльності. Поряд з цим одним із завдань СПД в ДНЗ визначено формування таких базових якостей особистості, як довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода поведінки і безпечність, самосвідомість, самоствавлення, самооцінка (що передбачено прихильниками ідей ТВВ).

Забезпечення реалізації ідей природовідповідності та культуровідповідності освіти відображено також у змісті завдань освітніх ліній "Дитина у світі культури" та "Мовлення дитини".

У свою чергу, шляхи реалізації принципу активності дитини, свободи, співробітництва та досвідного навчання простежуються у змісті завдань освітньої лінії "Гра дитини", шляхом реалізації СПД робітників ДНЗ, спрямованої на розвиток у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності та формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому. Це також суголосно з ідеями і принципами ТВВ та позиції згадуваної вище С. Русової, котра зауважувала на факті присутності слухняності дитини, котра в умовах свободи повинна спиратись на "вільне довір'я" [15, с. 140]. Звичайно, безмежною свободою діти користуються у ході навчально-виховних ігор. Тому для суб'єктів СПД в сучасних ДНЗ важливими і актуальними для практичного застосування є ігри, за технологією саморозвитку дитини М. Монтессорі (італійської представниці ТВВ).

Наприклад, *гра "Килимок часу"*. Гру бажано проводити у другій половині дня. Як матеріал у грі використовується довгий килимок із цупкої тканини, розділений на кілька частин: одним кольором пофарбоване поле "до людей", іншим – час "перших людей" тощо. До килимка заздалегідь готуються тексти про найважливіше в кожному часі, а також картинки до них. Діти за допомогою вихователя прикріплюють (прочитані попередньо) тексти, а потім підбирають до них картинки [17].

Частина творчих розробок ігор і свят (з урахуванням принципу природовідповідності), які бажано частіше проводити з дошкільниками, подані у методичному забезпеченні Базового компоненту дошкільної освіти. На зразок сценарію радісного проживання п'ятниці [12]. Особливо цінними для практичного використання працівниками ДНЗ є матеріали, подані в сучасній (2012 рік) навчально-методичній літературі [1; 8], в змісті якої знайшли відображення технології і методики, побудовані з урахуванням ідей ТВВ. Систематичне використання у СПД в ДНЗ згаданих джерел має забезпечити якісні результати роботи сучасних освітян.

Підсумовуючи, зауважимо, що сьогодні (поч. 20-х рр. ХХІ ст.) сутність педагогічних категорій ПД, СПД, як і самої педагогіки, варто розглядати з позицій універсальності, а поняття "свобода" (як сучасну педагогічну категорію) сьогодні варто сприймати крізь призму принципів самостійності і життєствердження. В цілому ж реальний стан розвитку сфери освіти (у суголосності з ідеями ТВВ кін. ХІХ – поч. ХХ ст.) свідчить про початок вторинного етапу роботи суб'єктів СПД на засадах принципу синергетичної ергономіки. Якісні результати майбутньої ПД освітян забезпечить си-

стематичне використання згаданих вище джерел; перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення і виявлення особливостей роботи принципу синергетичної ергономіки.

Література

1. Андрющенко Т. К. До здоров'я дітей – через освіту дорослих: технологія взаємодії дошкільних навчальних закладів з родинами : навч.-метод. посіб. / Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 176 с.
 2. Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція) / МОНМСУ ; НАПНУ. – К., 2012. – 21 с.
 3. Барило О. А. Ідеї вільного виховання кінця XIX – першої третини XX століття : дис. ... канд. пед. наук / Барило О. А. – К., 2004. – 258 с.
 4. Барило О. А. Ідеї західноєвропейської теорії вільного виховання кінця XIX – першої третини XX століття у контексті педагогічної концепції С. Ф. Русової / О. А. Барило // Вісник ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка. Серія "Педагогічні науки". – Чернігів : ЧДПУ, 2007. – С. 42–48.
 5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
 6. Дьюї Дж. Досвід і освіта / Дж. Дьюї ; пер. з англ. М. Васильченко. – Львів : Кальварія, 2003. – 84 с.
 7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Г. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.
 8. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід : посіб. на допомогу дошкільним працівникам / авт.-упоряд. : Л. В. Калуська, М. В. Отрощенко. – Мандрівець, 2012. – 376 с.
 9. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки : навч. посіб. / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помагайбо. – К. : Академвидав, 2012. – 192 с.
 10. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника. До Базової прогр. розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" : навч.-метод. посіб. / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
 11. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка : навч. посіб. / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
 12. Методичне забезпечення Базового компонента дошкільної освіти у журналі "Вихователь-методист дошкільного закладу" // Спецвипуск журналу "Вихователь-методист дошкільного закладу". – 2012. – 42 с.
 13. Педагогічна мудрість віків : навч. посіб. / уклад.: В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2009. – 326 с.
 14. Педагогічний словник / авт.-уклад. В. Максименко (Бібліотечка газети "Шкільний світ"). – К., 2001. – 42 с.
 15. Ф. 3889. Русова С. Ф. – Українська буржуазна націоналістка-емігрантка, професор українського педагогічного інституту, голова української національної жіночої ради. оп. 2, спр. 2. Русова С. Історія педагогіки в зв'язку з розвитком культури. Рукопис і рецензії різних авторів на неї.
 16. Словник української мови: у 10 т. / ред. кол.: І. С. Назарова, О. Петровська та ін. ; І. Білодід (голова). – К., 1978. Т. 9. – 1978. – 916 с.
 17. Третя зустріч з великою Монтессорі // Фесюкова Л. Б. Зустрічі з педагогами: комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи / Л. Б. Фесюкова. – Х. : Ранок, 2008. – 24 арк.
- FUNK & WAGNALLS STANDARD REFERENCE ENCYCLOPEDIA / JOSEPH LAFFANV MORSE (ED.IN.CHIEF). – N. Y. : STANDARD REFERENCE WORKS PUBLISHING COMPANY, 1962.**